

HACI BEKTAŞ-I VELİ VE YAŞADIĞI DÖNEMDE ANADOLU'NUN SİYASİ VE SOSYAL DURUMU

HACI BEKTAŞ VELİ AND THE POLITICAL AND SOCIAL STATUS OF ANATOLIA IN HIS PERIOD

Seyhun ŞAHİN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

seyhunsahin@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-23445-6789

ÖZET

Geliş Tarihi:

02.02.2022

Kabul Tarihi:

25.02.2022

Yayın Tarihi:

31.03.2022

Anahtar Kelimeler

Hacı Bektaş Veli

Selçuklu

Moğollar

İslam

Mutasavvif

Keywords

Hacı Bektaş Veli

The Seljuks

The Mongols

Islam

Sufi

Anadolu'nun Türkleşmesinde 13. yüzyılda yaşamış Türk mutasavvıflarının rolü çok büyüktür. Özellikle Moğol istilasının yaşandığı dönemde Anadolu'da yaşanan siyasi boşlukta gündelik yaşamın insanlar için ne kadar zorlaştığını tarih araştırmaları sonuçları ile ortaya koymaktadır. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun orta yerinde Türk milletinin dirlik ve düzen için mücadelesinde manevi bir önder olmuştur. Ancak onun yaşadığı dönemde Selçuklu Türkiye'sinin içinde bulunduğu durum oldukça kötüydü. Moğol istilasının getirmiş olduğu yıkım ülkenin sosyal, ekonomik ve manevi açıdan harap olmasına neden olmuştu. Samimi birer Müslümanın da ötesinde Selçuklu Türkiye'sinde tüm topluma umut aşıl原因ayan manevi önderler arasında Hacı Bektaş öne çıkmıştır. Türkiye Selçuklularının en güçlü ve en zayıf dönemlerine denk gelen yaşamı boyunca işgalcilere ve umutsuzluğa karşı mücadeleden vazgeçmemiştir. Bu nedenle vefatından günümüze kadar geçen yedi yüzyıldan fazla zamandan sonra hala onun söylemleri benimsenmeye devam ediyor. Onun inanç felsefesi Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde devlet politikası haline getirilmiştir. Bu makalede Anadolu'nun siyasi, sosyal ve iktisadi durumunu anlatmaya çalışacağız..

ABSTRACT

The Turkish mystics who lived in the 13th century played a great role in the Turkification of Anatolia. The results of historical studies reveal how difficult daily life was for people, especially in the political vacuum experienced in Anatolia during the Mongol invasion. Hacı Bektaş Veli became a spiritual leader in the struggle of the Turkish nation for peace and order in the middle of Anatolia. However, the situation in Seljuk Turkey during his lifetime was quite bad. The destruction brought by the Mongol invasion caused the country to be devastated socially, economically and spiritually. Beyond being sincere Muslims, Hacı Bektaş came to the fore among the spiritual leaders who instilled hope in the whole society in Seljuk Turkey. Throughout his life, which coincided with the strongest and weakest periods of the Turkish Seljuks, he did not give up the struggle against the invaders and despair. For this reason, more than seven centuries after his death, his discourses are still being adopted. His philosophy of belief was turned into a state policy during the founding period of the Ottoman Empire. In this article, we will try to explain the political, social and economic situation of Anatolia.

DOI: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nevsosbilen/article/1067401>

Atıf/Cite as: Şahin, S. (2022). Hacı Bektaş-ı Veli ve yaşadığı dönemde Anadolu'nun siyasi ve sosyal durumu. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1),448-456.

Giriş

Hacı Bektaş-ı Veli, Anadolu İslam inanç dünyasının en önemli isimlerinden biridir. Alevi inanç ve kültürünün önde gelen pîrlerinden biri olmasının yanı sıra Osmanlı Devleti'nin askeri sosyal politikalarında Bektaşiliğin konumu ayrı bir önem arz etmektedir.

Hacı Bektaş'ın 13. yüzyıl Anadolu'sunda hayatını geçirdiği düşünülürse siyasi, sosyal, politik olarak oldukça hareketli bir döneme denk geldiğini söyleyebiliriz. Dönem kaynaklarında tarihi bir kişilik olarak adına rastlamak mümkün değildir. Ancak Ahmet Yaşar Ocak'ın ifadesini burada olduğu gibi aktarmak bir tespitten ötesini ifade edecektir: “Mesele, ne Mevlânâ Celâleddîn-i Rumî ne Yunus Emre ne de Anadolu'da yaşamış başka bir sufi onun kadar güçlü bir kutsallaştırmanın konusu olmuştur. Bu bağlamda bugünkü Hacı Bektaş Veli'nin tarihi Hacı Bektaş Veli'nin ölümüyle doğduğunu söylemek tarihi bir gerçeği ifade etmek olacaktır. Dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Veli'yi bu iki paralel ile (yaşarken ve öldükten sonraki) kimliği ile ele almak zarureti vardır.” (Ocak, 1996).

Hacı Bektaş, Anadolu Selçuklarını tehdit eden en büyük dini-siyasi ayaklanmalardan biri olan Babaî isyanının öncüsü Baba İlyas-ı Horasanî'nin halifelerinden biridir. Ancak bu isyana fiili olarak katılmadığı biliniyor. Hacı Bektaş'ın kardeşi olduğu ifade edilen Menteş, Babailere katılmış bu esnada hayatını kaybetmiştir. Burada kendisinin adının geçmiyor olması ise düşündürücüdür. Hacı Bektaş bir her şeyden önce bir Türkmen Babasıdır. Yani hem bir siyasi kişilik hem de kendisine bağlı aşiretin de ruhani lideridir. Kardeşinin bu isyana katılması siyasi bir karar ise bu kararda Hacı Bektaş'ın takdiri olmuş mudur? Aksi bir tavır içinde bulunduyorsa ruhani bir kişiliği taşıması bunda etkili olmuş mudur? Cevaplanması gereken soruları çoğaltmak mümkün elbette ancak bu cevapların farazi olması şu aşamada muhtemeldir. Belki de sorunlara cevap bulmak için öncelikle Onun hayatının geçtiği dönemi incelemek hem Hacı Bektaş-ı Veli'nin hem de Bektaşiliğin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Moğol istilasının Anadolu'ya getirmiş olduğu baskı Selçuklu Devletinin aslını oluşturan Türkmenler arasında büyük bir kargaşaya neden olmuştur. Moğol istilası ile Anadolu sadece siyasi bir sorunla karşı karşıya gelmiş değildir. Selçuklu idaresi üzerine kurulan otorite aynı zamanda zulüm boyutuna varan baskı halk üzerine şiddetle yönelmiş durumdaydı. Şüphesiz Moğol istilası yayılmaya başladığı zaman Türkiye Selçuklu Devleti gücünün zirvesindeydi. Alâeddin Keykubad döneminde Türkiye oldukça müreffeh bir zaman yaşıyordu. Ancak kendinden sonra Türkiye Selçuklu tahtına oturan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, devlet yönetmede basiret sahibi değildi. Onunla birlikte sadece Moğollara karşı değil genel olarak devletin karşılaştığı tüm sorunlara karşı yönetim yetersiz kalmıştır. Türkmenler ve diğer tebaanın geleceğini ucu açık bir tehlike buhranına yönelmişti. Özellikle de Köse dağ mağlubiyeti Türkiye'nin Moğollara kesin olarak tabi olmasına neden olmuş ve bu tarihten itibaren Türkiye topraklarında baskı, zulüm ve yağma Moğollar eli ile etkin olmuştu. Halkın mal ve can güvenliği ortadan kalkmış, maneviyatı kırılmıştı. İşte böyle bir dönemde Vefâiyye tarikatından Ahmet Yesevî ocağından feyz ile Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli ve onun gibileri Anadolu'nun manevi siyasi birliğinin mimarları olmuşlardır. Hacı Bektaş, Mevlâna, Yunus Emre, Ahi Evran gibi manevi önderlerin ortaya çıkmasında 13. Yüzyıl Türkiye'sinin siyasi, sosyal ve ekonomik durumunun bir katkısı var mıdır? Türkiye'deki manevi dünyada şöhret bulan bu isimlerin aynı dönemde ortaya çıkması bir tesadüf müdür? İşte bu soruların cevabını aramayı amaçlayarak çalışmamızı kaleme almayı tercih ettik.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Hayatı

Hacı Bektaş'ın 1209 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Doğum yeri olarak ise Velâyetnâme'ye göre Nişâbur'dur (Veli, 2007, s. 61-77). Sasaniler döneminde kurulan şehir daha sonra Müslüman-Arapların hâkimiyeti altına girmiş, özellikle Tahiriler döneminde bölgede öne çıkan çıkmayı başarmıştır. Samaniler devrinde ise idari ve askeri merkez haline geldi. Gazneliler döneminde bölgenin merkezi olan şehir, 47 mahallesi olan oldukça geniş bir yerleşim alanına sahipti. Nihayetinde Selçukluların hâkimiyeti altına giren şehir, bu dönemle birlikte gelişimini sürdürdü ve bölgenin bilim, kültür ve ekonomik yönden merkezi haline geldi (Özgüdenli, 2007, s. 149). Böyle bir şehirde doğmuş olmasının onun eğitim hayatına büyük katkısı olduğunu düşünüyoruz.

Hacı Bektaş'ın doğduğu yer olarak bilinen Nişabur şehri, onun doğduğu dönemde refah seviyesinin oldukça yüksek ve ilim-kültür hayatının da merkezi olduğu bir şehir idi (Özgüdenli, 2007, s. 150). Bilgilere göre annesinin babası olan Şeyh Ahmed'in Nişaburlu bir âlim olduğu belirtilmektedir (Veli, 2007, s. 34). Tüm bunlar göz önüne alındığında Hacı Bektaş'ın iyi bir eğitim almasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Bu konuda çok geniş imkânlarla sahip olan Nişabur'da Hacı Bektaş'ın iyi bir eğitim alarak ilim tahsil ettiğini düşünebiliriz. Hacı Bektaş'ın buraya kadar olan hayatını belirtmeye çalışırken kesin yargı ve tespitlerden öte olması muhtemel önerileri belirtmiş olduk.

Anadolu'ya nasıl geldiği ile ilgili olarak da kesin bilgilerden ziyade genel aktarımlardan yola çıkmak durumundayız. Hacı Bektaş, "Horasan Erenleri" olarak bilinen Kalenderiyye akımına mensup sufilerden biri olarak Horasan Melâmetiyye mektebinden olduğu genel görüş olarak kabul edilmektedir. 13. yüzyılda gerçekleşen Moğol istilası nedeniyle Anadolu'ya yönelen derviş göçleri sırasında aynı mektebe mensup Yesevî veya Haydarî dervişlerinden biri olarak Anadolu'ya gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. (Ocak, 1996, s. 455-458).

Hayatının öncesi gibi Anadolu dönemindeki süresi boyunca da detaylı bilgiler oldukça kısıtlıdır. Fakat Anadolu'ya 13. Yüzyıl boyunca Moğol istilasının getirmiş olduğu yıkıcı gelişmeler neticesinde Türkmen göçlerinin akın ettiklerini biliyoruz. Genellikle boy ve oymaklar halinde Anadolu'ya gelen bu akınlar esnasında kendine bağlı bir oymak ile Anadolu'ya gelenler arasında yer alıyordu Hacı Bektaş. Bektaşlı oymağının mevcudluğuna istinaden Hacı Bektaş'ın bu oymağın başında olduğu ve bu oymağın, Çepni Türkmenlerine bağlı bir kol olarak varlığı kabul edilmektedir (Ocak, 1996, s. 455-458).

Anadolu'nun içinde bulunduğu durum göz önüne alındığı zaman Moğol ve onların egemenliği altına giren Selçuklular karşısında çatışma ikliminden uzak kalacağı bir mekânı yerleşmek için seçmiş olmalıdır. Bu günkü Nevşehir ili sınırları içerisinde kalan ve Velayatname'de de adı geçen Sulucakarahöyük'e gelip yerleşmiştir. Buradaki hayatı hakkında velayetnamede bilgiler yer almaktadır.

Ancak Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatında önemli bir yer tutan hadiselerden biri şüphesiz Babaî ayaklanmasıdır. Bu ayaklanma özellikle Heterodoks Türkmenlerin desteklediği ve bizzat içinde oldukları bir ayaklanma olarak bilinmektedir. Hacı Bektaş'ın bu ayaklanma içerisinde şahsen bulunmadığı bilinmektedir. Ancak kardeşi olan Menteş'in bu isyancılara katıldığı ve bu esnada hayatını kaybettiği bilinmektedir. Hacı Bektaş'ın bu isyanda aktif rol üstlenmemiş olmasının açıklamasını farazi görüşlerle açıklamak mümkün değildir. Kanlı bir şekilde bastırılan Babaî ayaklanması ile Anadolu'da sosyal ve siyasal sorunlar artmaya devam etmiştir.

Hacı Bektaş'ın Sulucakarahöyük'te Velayetnâme'ye göre giderek daha dini bir şahsiyet olarak itibar gördüğü anlaşılıyor. Hayatına ilişkin detayları konumuzun ana esası çerçevesine sadık kalmak sebebi ile özetle geçmek durumundayız. Ancak Anadolu'daki Moğol baskı ve zulmüne karşı olduğu ve zaman zaman da Türkmenlerin mücadelesine katıldığı bilinmektedir. Fakat siyasi şahsiyetinin yerini yerleşmiş olduğu bölgede sufi bir kişiliğe evirmesi daha geniş kitlelerle temasa geçmesini sağlamış olmalıdır. Bunlardan biri Ürgüp bölgesindeki gayri müslim ahalinin Sünni itikati yaklaşımlardan daha uzakta olarak Türkmenlerin dışında Şamanist Moğolların ve Ürgüp başta olmak üzere gayri müslim ahalinin İslam dinine girmelerinde önemli katkısı olmuştur. Bu amaçla Hacı Bektaş Veli, Türkiye'nin dört bir tarafına halifelerini göndermiştir. Böylelikle Hacı Bektaş Veli, gerek Müslüman ahalinin gerekse de gayri Müslim ahalinin tarafından ulvi bir şahsiyet olarak şöhrat bulmuştur. Ahmet Yaşar Ocak'ın belirttiğine göre 1292 tarihli bir vakfiye kaydında kendisinden "merhum" olarak söz edilmektedir. Bu nedenle de Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu tarihten önce vefat etmiş olması muhtemeldir. Ocak'a göre de bu tarih 1271 yılıdır (Ocak, 1996, s. 455-458).

Burada akıllara gelen bir başka husus ise şudur: Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun içinde bulunduğu kaos ortamında yaşanan kaygıların etkisinde kalarak siyasi ve askeri faaliyetlerden uzak kalmayı bilinçli olarak tercih etmiş olabilir mi? Onda bu kaygıyı yaratan sebep ne olabilir? Kendisinin sufilik yanının ağır basmasında İslam dinini Anadolu'nun dirlik ve birlikteliği üzerine etkin olacağı düşüncesinin payı olmalıdır.

Roma sonrasında Avrupa'daki genel gelişmelere dikkat edilirse; Hristiyanlığın Avrupa'nın siyasi ve sosyal hayatının gelişimine olan katkısı yadsınamaz. Dahası bugünkü Avrupa'nın yapı taşlarından en önemlisi Hristiyanlık olmuştur diyebiliriz. Ortak kültürün yeşermesinde ve gelişmesinde bu çok önemli bir faktördü.

Anadolu'da yaşanan kötü gelişmelerin karşısında İslam dininin Arap coğrafyasındaki anlayışından ziyade Yesevî ocağından öğrendiği çok daha sade ve hümanist bir yaklaşımla etrafında beyan etmeye başladığı anlaşılıyor. O halde Hacı Bektaş, Anadolu'nun haricini Türk-İslam anlayışıyla karmak gibi çok önemli bir misyonu üstlenmiş oluyordu.

Anadolu'nun yapı taşı 13. Yüzyıl ile birlikte, Türk-İslam anlayışının kendisi olmuştur diyebiliriz. Yukarıda da sözünü ettiğimiz üzere Anadolu'nun dirliği ve birliğinin hızlı, geniş ve sarsılmaz bir bütün olması için dilde dinde ve din anlayışında birliğin sağlanmasıyla gerekliydi. Hacı Bektaş bu misyonun öncüsü olmakla kalmamış devamlılığında kendinden sonra gelen halifelerinin de bunu geliştirmelerinin önünü açmıştır.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin tarihi ve siyasi şahsiyetinin çok daha ötesinde manevi şahsiyetinin öne çıkmasında kendinden sonraki halifelerinin rolü olduğu söylenebilir. Bunun da ötesinde kendisinin başta Türkmenler olmak üzere Türkiye'deki diğer unsurlar üzerinde de manevi etkisi geniş olmuştur. Diğer bir etki ise Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükseliş süreçlerine olan Bektaşî dergâhının katkısıdır. Gerek Balkanlardaki kolonizasyon politikası gerekse de devşirme sisteminin motivasyon tarafını sağlayan dayanak noktası Bektaşilik olmuştur. Bu durum Hacı Bektaş sonrası menkıbelerin içeriğine de tarihi kişiliğine de mutlak surette etki etmiş olmalıdır.

Anadolu'nun Siyasi Sosyal Durumu

12. yüzyılda Türkiye ve Ortadoğu üzerine yönelen batı akınları söz konusu olmuştur. Daha bilindik adıyla Haçlı Seferleri, Türkiye topraklarını ve Türkiye üzerinden Ortadoğu'yu hedef almıştı. Bu tehdit özellikle 12. Yüzyılın başında Türkiye Selçuklularını siyasi, sosyal ve ekonomik olarak oldukça zor bir dönemin içine sürüklemişti. Zira ilk Haçlı seferi Anadolu toprakları üzerine geldiği zaman henüz kurulmuş olan Türkiye Selçuklularını zamansız olarak yakalamıştır. Bu saldırılar, Türkiye'de siyasi ve sosyal dirliğin sağlanmasını geciktirmek gibi oldukça önemli bir neticeye mal olmuştur. Selçukluları sadece Haçlılar karşısında zayıf düşürmekle bırakmayarak yurt edinmeye çalışan Türkmenleri de yıllarca ölüm, talan-yağma ve savaş ile dolu bir mücadelede bırakmıştır. Bizans ise Türkler karşısında yeniden güç kazanmakla birlikte bölgenin siyasi ve ekonomik dengesi, Selçukluların aleyhine değişmiştir.

Selçuklulara tabi beylerin otorite boşluğundan yararlanarak bağımsız bir tutum içinde idarelerini sürdürdükleri anlaşılıyor. 12. yüzyılın sonunda batı kaynaklı ya da ora üzerinden gelen tehditler bertaraf edilmiştir. Buna Bizans da dahil edilebilir. Diğer taraftan beyliklerin Selçuklu tabiiyetine yeniden alınması yurt olarak tutunulan Anadolu'nun Türkleşmesinde çok önemli bir hedefti. Tüm bu yüzyıl boyunca yaşanan gelişmeler, Türkler ile Anadolu halkları arasındaki ilişkilerin seyrinde olumlu gelişmelere de imkân verdi. Özellikle gayrimüslim halkın gerek haçlı seferleri ve gerekse de Bizans'ın sürdürdüğü politikalarına karşı Selçuklu Türkleri ile etkileşime girmelerinin adeta önünü açmıştır. Böylelikle daha evrensel bir idare gösteren Selçuklular farklı etnik ve inanışta olan bir tebaaya sahip oldu.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin doğduğu dönemlerde Türkiye Selçuklu Devletinin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatı en müreffeh zamanlarını yaşıyordu. 13. yüzyılın hemen başlarında Türkiye Selçuklularının yönetiminde siyasi birliği sağladıktan sonra sırasıyla I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddin Keykavus yapmış oldukları fetihlerle Türkiye Selçukluları, özellikle ekonomik getirisi yüksek şehir ve limanlara sahip oldular. Hemen sonrasında Türkiye Selçuklu Sultanı olan I. Alaaddin Keykubad dönemi ise ülkenin en müreffeh olduğu zamanlar olmuştur (Lüfullah, 2017, s. 72). Ülke genelinde devam eden fetihler ve devam eden siyasi birlik ekonominin de oldukça iyi bir dönem geçirmesine olanak sağlamıştır (Turan, 2013, s. 347-415) (Sevim & Merçil, 1995, s. 452-468).

Bu dönemde seyreden olumlu gelişmeler sosyal hayata da kendisini göstermiştir. Selçuklu tebaası arasında ister Müslim isterse Gayrimüslim halk olsun idareden memnun durumda idi (Turan, 2014, s. 351). Fakat bu iyimser

tablo Cengiz istilası ile yerini dışarıdan gelecek olan başlangıçta siyasi baskıya bırakacaktır. Devamında ise Cengiz istilasının yıkıcı sonuçları Türkiye için çok daha büyük sorunlara neden oldu. Öncelikle ülke yönetimine karşı Moğol tehdidi kendisini diplomasi ile göstermiş oldu. Her ne kadar Türkiye Selçukluları, en güçlü dönemlerini yaşıyor olsalar da bu istila karşısında zorlanacakları da aşıkardı (Turan, 2014, s. 351).

Sultan Alaaddin Keykubad iyi bir asker, yönetici ve siyasetçi olduğunu üzerlerine yönelen bu tehdide karşı almış olduğu aksiyon ile göstermiştir. Moğollara pozitif mesajlar iletmek suretiyle açık bir düşmanlıktan kaçınmıştır (Lüfullah, 2017, s. 71). Türkiye toprakları üzerinde devam eden iyi durumu sürdürmek gayretindeydi. Diplomatik açıdan olumlu bir temas sağlamakla birlikte olası saldırı karşısında askeri olarak tedbir almak durumu bir Orta Çağ devleti için her zaman uygulanması gereken bir önlemdi. Bir diğer tedbir ise Moğollara karşı koyacak bir ittifak arayışı olmuştur.

Moğol istilası tehdidinde mutlak surette ilk maruz kalacak ülkelerden biri Harzemşahlar idi. Bu bağlamda Türkiye Selçukluları için temas kurulması ve bu istila karşısında ittifak kurulması gereken devlet şüphesiz onlar olmuştur. Her bakımdan doğru bir öngörü olarak değerlendirilebilir. Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında bulunan Harezmsahlar devleti ortadan kalkarsa Moğol tehdidi direkt olarak Türkiye Selçukluları üzerine yönelmiş olacaktı. Tüm bu nedenlerle Alaaddin Keykubad, hem diplomatik hem siyasi hem de askeri tedbirleri derhal almak üzere hareket geçti (Aksarayî, 2000, s. 25) (Bibi, 2010, s. 116-122) (Turan, 2013, s. 388). Moğollar ile kurmuş olduğu diplomatik temaslardan netice olarak Moğol tehdidini böylelikle Selçuklu Türkiye'sinden uzak tutmayı başardı.

Alaaddin Keykubad döneminde Türkiye en müreffeh dönemlerinden birini yaşamıştır (Aksarayî, 2000, s. 25) (Turan, 2013, s. 360-410) (Lüfullah, 2017, s. 72). Hacı Bektaş-ı Veli'nin de içinde bulunduğu bu dönemde Moğol tehdidi her geçen gün Türkiye üzerine doğru istikamet alıyordu. Alaaddin Keykubad gibi basiret sahibi bir sultandan sonra Türkiye Selçuklu tahtına oturan II. Gıyaseddin Keyhüsrev maalesef babasının bırakmış olduğu düzeni sürdüremedi. Siyasi zekâdan mahrum, zevk-i sefaya düşkün ve basiret yoksunu bir sultan olarak Türkiye Selçuklu tahtına oturdu. Bu yetmiyormuş gibi devlet idarecileri de benzer bir tutum ve davranış sergilemeye başlamıştı. Sultan babasının meşhur idarecilerinden istifade etmek yerine yeni yetme ve tecrübesiz kişileri komuta ve idare makamlarına tayin etti. Özellikle Sadeddin Köpek'in Selçuklu tahtına oturmak amacıyla Sultanı yalnızlaştırma gayreti böylesine bir tehdit altındaki devleti bir anda zayıf duruma düşürdü. Köpek, I. Alaaddin Keykubad döneminin tecrübeli devlet adamlarını bizzat sultana öldürtmek suretiyle ortadan kaldırdı (Lüfullah, 2017, s. 75-77) (Bibi, 2010, s. 155-160) (Turan, 2013, s. 427-431).

Sultanın idarecilikteki zaafı ve devlet adamları arasındaki çatışmalar Moğol tehlikesinin de getirmiş olduğu düzensiz göçler, idareye karşı Türkmen ahali arasında hoşnutsuzluğu artırıyor (Turan, 2013, s. 441). 1240 yılında Malatya ve Elbistan yörelerinde Türkiye Selçuklularına karşı dini-siyasi bir isyan patlak verdi. Horasanlı bir Türkmen şeyhi olan Baba İshak'ın teşvikiyle gerçekleşen isyanda Selçuklu kuvvetleri isyancı Türkmenler tarafından mağlup edildi. Bu durumdan cesaret almak suretiyle Amasya bölgesinde de Selçuklu otoritesine karşı Baba İlyas ile isyan başladı. Anadolu Türkmenleri arasında destek bulan bu isyan nedeniyle Selçuklu sultanı korkudan Beyşehir gölünde bulunan Kubadabad sarayına kaçtı (Lüfullah, 2017, s. 78-79).

Babaî isyanı olarak adlandırılan bu isyanda Hacı Bektaş'ın kardeşi Mentеш'in adı kaynaklarda isyancılar arasında sayılır. Hacı Bektaş'ın kardeşi Mentеш ile birlikte Baba İlyas-ı Horasanî'ye intisap ettikleri söylenir ki Mentеш'in bu isyanda Baba İlyas'ın yanında yer alıyor olması buna delil olarak gösterebilir. Fakat Hacı Bektaş, bu isyanda yer almamıştır (Turan, 2013, s. 445) (Ocak, 1996, s. 456). Kendisinin neden yer almadığı ile ilgili olarak farklı yorumlar bulunmakla birlikte gerçek henüz aydınlatılabilmemiş değildir. Elbette bu isyanın getirmiş olduğu kargaşa Selçuklu Türkiye'si için ciddi sonuçlar ortaya koymuştur. Öncelikle Selçuklu ordusunun isyancılar karşısında başarı gösterememiş olması ordunun manevi gücünü kırmış olmalıdır. Nitekim isyanın bastırılmasında gayri Müslüm unsurlar kullanılmak suretiyle ancak başarı sağlanmıştır. Bu durum asker bürokrasisi içinde olumsuz bir etki yaratmış olmalıdır. Zira askerlerin başarısızlığı kadar ordu komutasındaki tecrübeli komutanların eksikliği de kendisini göstermiştir. Babaî isyanından kısa bir süre sonra 1243 tarihinde meydana gelen Köseadağ savaşında

sayıca üstün durumda olan Selçuklu ordusu Moğol ordusu karşısında mağlup olmuştur (Lüfullah, 2017, s. 80-81) (Sevim & Merçil, 1995, s. 472-473).

Dönem itibariyle çiftçi-ordu temelli bir yapısı olan Selçuklu ülkesi tüm yaşananlardan sosyo-ekonomik bakımdan derin bir şekilde etkileniyordu. Bu son iki olaydan önce son derece müreffeh bir dönem yaşayan Türkiye, oldukça zorlu geçecek bir sürece girmiş oluyordu. Hacı Bektaş-ı Veli ise 1250'li yıllara kadar tam bir sessizlik içerisinde kalmış görünüyor (Ocak, 1996, s. 456). Zira tarihi kayıtlarda adına bu aralıkta tesadüf edilmiyor. Bu sessizlikte Hacı Bektaş'ın Baba İlyas'ın halifesi olmasının payı olmalıdır. Selçuklular tarafından bir takibat yapılmasından endişe etmiş olabilir.

Hacı Bektaş'ın bugün Nevşehir ili sınırları içerisinde kalan Sulucakarahöyük'e (Hacıbektaş) gelip yerleştiğini biliyoruz. Burada tasavvufa yöneliminin arttığı ve giderek etrafında kendisine bu nedenle hürmetin oluştuğu bilinmektedir. Hacı Bektaş'ın tasavvuf ehli olarak hayatını sürdürdüğü anlaşılıyor.

Selçuklu Türkiye'si 13. yüzyılın ikinci yarısına girerken giderek artan iç ve dış baskının zulme dönüşen etkisi altına kalmıştı. Bu nedendir ki Türkiye'de toplumun karşı karşıya geldiği tüm bu olumsuzluklarla mücadelesini sağlayacak manevi önderler ortaya çıkmıştı. Hacı Bektaş'ın öğretilerine sadece Müslüman Türkmenler değil bunun dışında gayri Müslimlerden de hatırı sayılır sayıda gelenler oluyordu. Hatta onlar, Hacı Bektaş'ı "Aziz Charalambos" olarak anıyorlardı (Ocak, 1996, s. 456). Moğol istilasını takip eden yıllar, bize Anadolu'nun manevi açıdan bir çöküş içerisinde kaldığını göstermektedir. İster Türk olsun ister diğer halklardan olsun büyük buhranın yaşandığı bu dönemde hayatta kalma mücadelesinde Anadolu'daki bu manevi önderlerin üstlenmiş oldukları rolün değerini anlayabiliyoruz. Bu sayededir ki Türkiye halkları bir süre sonra toparlanma sürecine doğru yol almışlardır. Bu toparlanmada şüphesiz Hacı Bektaş-ı Veli'nin büyük gayreti ve katkısı vardı.

İstilacı olarak Türkiye'ye giren şaman Moğolların Müslüman Türklerle kaynaşmasında mavi önderlerin faydalı oldukları anlaşılıyor. Anadolu'daki şiddetin ve tansiyonun düşmesinde şaman olan Moğolların İslam'a ısınıp Müslüman olmasına Hacı Bektaş'ın büyük katkısı olmuştur. Yine onun mürit halkasına mühim oranda Moğol'un da katıldığı ifade edilmektedir (Ocak, 1996, s. 456). Aksi halde bu hadiselerden nerdeyse bir yarım yüzyıl sonra Anadolu'da yeniden büyük bir devlet kurmak mümkün olamayabilirdi. Hacı Bektaş'ın Moğol idarecilerine itaat etmediği, onların idaresine karşı çıktığı bilinmektedir. Moğollara karşı milli bir duruş sergilediği ve direnişin ayakta kalmasına faaliyetleri ile katkısı olduğu muhakkaktır.

Türkiye Selçukluları, Köseadağ mağlubiyetinden sonra Moğol valilerinin tahakkümü altında hüküm sürmeye başladılar. Şehzadeler arasında taht mücadeleleri bitmek bilmeden devam edip durdu. 1259 yılında Moğol hükümdarı Mengü Han'ın yarlığı ile ülke II. İzzeddin Keykavus ile IV. Kılıçarslan arasında ikiye bölündü. Hatta Keykavus bu durumu kabullenmek istemedi ve yanında mühim bir Türkmen topluluk ile Bizans İmparatoru VII. Palaiologos'a 1262 yılında sığındı. Onunla gelen bu Türkmenlerin önemli bir kısmı Dobruca'ya yerleştirildi. Buraya giden Türkmenler arasında Sarı Saltuk da bulunuyordu. Günümüzde Moldova'da Gagavuz (Keykavus) adlı Hristiyan Türkler, bahsi geçen Türkmenlerin torunlarıdır (Sümer, 2009, s. 382).

Selçuklu devletine hanedan değil Moğollar ve liyakatsiz kişiler hâkim oldular. IV. Kılıçarslan'ı Moğollara öldürtmek suretiyle ortadan kaldıran vezir Muiniddin Pervane, devlete hâkim oldu. Selçuklu hanedanına yaptığı ihanetle kendisi de saadet bulamayınca çareyi Memluklu sultanı Baybars'ı Anadolu'ya davet etmekte aradı. Baybars Anadolu'da bir kurtarıcı olarak halk tarafından büyük bir sevgi ile karşılandı. Bununla da kalmayarak Sultan Baybars, Moğol ordusunu Elbistan ovasında perişan etti. Anadolu halkının umudu olan Sultan Baybars, kendisini davet edenleri etrafında göremeyince 1277 yılında Selçuklu ülkesinden ayrıldı (Aksarayî, 2000, s. 87-89) (Sümer, 2009, s. 382) (Sevim & Merçil, 1995, s. 483). Burada Türkiye Selçuklu Devletinin ileriki zamanlarda yaşadıklarının devamını yazmayacağız. Konumuzu Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatını sürdürdüğü yıllar arasına satabilemiş olmamızdan dolayı burada sınırlamış olduk.

13. yüzyılda Türkiye'de tasavvuf düşüncesi en olgun ve etkili çağını yaşamıştır dersek yanılmış olmayız. Bu düşünce sisteminin en önemli temsilcileri ve öncüleri bu yüzyılda yaşamışlardır. Hacı Bektaş-ı Veli, Muhyiddin İbn'ül-Arabî, Mevlâna Celaleddin-i Rumî, Sadreddin Konevî v Ahi Evran gibi ulu isimler dönemin Türkiye'sinin

manevi ve kanaat önderleri olarak var olmuşlardır (Kucur, 2009, s. 384). Bir anda bu kadar çok tasvvuf ehlimin Türkiye topraklarında bulunuyor olması elbette tesadüf olarak açıklanamaz.

Sonuç

Hacı Bektaş-ı Veli'nin vefat tarihi 1271 olarak tahmin edilmektedir (Ocak, 1996, s. 456). 1292 tarihli vakfiyede kendisinden merhum diye bahis olunmakta olduğu için daha iyi ihtimalle vakfiyedeki bu tarihten önce vefat ettiği kabul olunabilir. Hacı Bektaş'ın tarih sahnesinde adını duyurduğu vakitler Türkiye Selçukluları için sonun başlangıcı olmuştur. Alaaddin Keykubad'ın ölümünden sonra 1237 yılında tahta oturan oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile ülke eski ihtişamlı günlerinden hızla uzaklaşmaya başladı. Felaketler bununla da kalmayarak ülke Moğol istilasının hedeflerinden biri oldu. Devleti ayakta tutacak basiret sahibi bir sultanın tahta çıkmaması, liyakatten uzak kişilerin devlet kademelerinde yer tutması hızla devleti çöküşe sürükledi. Kazanılan zenginlik eridi, can ve mal güvenliği kalmadı ve üretim durma noktasına geldi.

Anadolu'yu esir alan bütün bu olumsuzluklara rağmen Hacı Bektaş-ı Veli gibi manevi önderler, istilacılara karşı halkın direncini koruması için gayret gösterdiler. Bu manevi direnç zaman zaman gücünü ortaya da koymuştur. Milli bilincin oluşmasında kendisini göstermiş ve Karamanoğlu Mehmet Bey gibi halkı direnişe çağırın siyasi ve askeri önderler çıkarmasında teşvik edici olmuştur.

Anadolu'yu yakından takip eden Memlûklular ise Türkmenlerin yardımına koşmaktan geri durmamış ve Sultan Baybars, Moğolları bertaraf etmek için Anadolu seferi gerçekleştirmiştir. Halkın Sultanın gelişine büyük ilgi göstermesine rağmen Selçuklu devlet adamlarının ilgisiz kalması halkın direnişi açısından olumsuz bir dönem olmuştur.

1240 ile 1271 arasında adından söz ettiren Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşadığı dönemde tüm olumsuzluklara rağmen ekseri Türkmenlerin manevi dünyalarını canlı tutan manevi önderler olmuştur. Son derece saf ve arı olan Türk-İslam anlayışı, sadece Türkmenler arasında kalmadan gayri Müslim toplumlara da ulaşabilmiştir. Bunun en güzel örneği Hıristiyanlar arasında "Aziz Charalambos" olarak adını duyuran ve Alevi Türkmen geleneğinin önderi olan Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli olmuştur.

Kaynakça

- Aksarayî, K. M.-i. (2000). *Müsâmeretü'l Abbâr*. (M. Öztürk, Dü.) Ankara.
- Bîbî, İ. (2010). *Selçuknâme*. (M. H. Yinanç, Dü.) İstanbul.
- Kucur, S. S. (2009). Türkiye Selçukluları- Sosyo Ekonomik ve Kültürel Hayat. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 36). içinde istanbul : TDV .
- Lüfullah, M. A. (2017). *Câmiud'd-Düvel (Selçuklular Tarihi)* (Cilt II). (A. Öngül, Dü.) İstanbul.
- Ocak, A. Y. (1996). Hacı Bektaş-ı Veli. İstanbul: TDV.
- Özgüdenli, O. G. (2007). Nîşâbur. *İA* (Cilt 33). içinde istanbul: TDV.
- Sevim, A., & Merçil, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi*. İstanbul: TTK.
- Sümer, F. (2009). Türkiye Selçukluları. *İA* (Cilt 36). içinde TDV.
- Turan, O. (2013). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken.
- Turan, O. (2014). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken.
- Veli, H. B.-I. (2007). *Velâyetnâme*. (H. Duran, Dü.) İstanbul: TDV.

EXTENDED SUMMARY

In the 12th century, there were western raids on Turkey and the Middle East. More commonly known as the Crusades, the Crusades targeted Turkey's lands and the Middle East through Turkey. This threat, especially at the beginning of the 12th century, dragged the Turkish Seljuks into a very difficult period politically, socially, and economically. Because when the first Crusade came on Anatolian lands, it caught the newly established Turkish Seljuks untimely. These attacks had a very important result, such as delaying the establishment of political and social harmony in Turkey. Not only did they weaken the Seljuks against the Crusaders, but they also left the Turkmens, who tried to make a homeland, in a struggle full of death, pillage, and war for years. As Byzantium regained power against the Turks, the political and economic balance of the region changed against the Seljuks.

During the birth of Hacı Bektaş-ı Veli, the political, economic, and social life of the Turkish Seljuk State was at its most prosperous. At the beginning of the 13th century, after the Turkish Seljuks achieved political unity in the administration, respectively, I. Gıyaseddin Keyhüsrev and I. İzzeddin Keykavus conquered the Turkish Seljuks, especially cities and ports with high economic returns. The period of Alaaddin Keykubad I, who became the Sultan of Turkey Seljuk right after, was the most prosperous time in the country (Lüfullah, 2017, p. 72). Continuing conquests and continuing political unity throughout the country allowed the economy to have a very good period (Turan, 2013, pp. 347-415) (Sevim & Merçil, 1995, pp. 452-468).

As Seljuk Turkey entered the second half of the 13th century, it was under the influence of increasing internal and external pressure, which turned into oppression. For this reason, spiritual leaders emerged who would enable the society in Turkey to fight against all these negativities. There were not only Muslim Turkmen but also a considerable number of non-Muslims who came to Hacı Bektaş's teachings. They even referred to Hacı Bektaş as "Saint Charalambos" (Ocak, 1996, p. 456). The years following the Mongol invasion show us that Anatolia was in a spiritual collapse. Whether Turkish or other peoples, we can appreciate the role that these spiritual leaders in Anatolia have undertaken in the struggle for survival in this period of the great depression. It is in this way that the people of Turkey moved towards the recovery process after a while. Undoubtedly, Hacı Bektaş-ı Veli had a great effort and contribution in this recovery.

It is understood that the blue leaders were helpful in merging the shaman Mongols who entered Turkey as invaders with the Muslim Turks. Hacı Bektaş made a great contribution to the decrease in violence and tension in Anatolia, and the Mongols, who were shamans, warmed to Islam and became Muslims. Again, it is stated that Mongolians joined his disciple circle at a significant rate (Ocak, 1996, p. 456). Otherwise, it would not have been possible to re-establish a great state in Anatolia almost half a century after these events. It is known that Hacı Bektaş did not obey the Mongol rulers and opposed their rule. It is certain that he took a national stance against the Mongols and contributed to the survival of the resistance with his activities.

The date of death of Hacı Bektaş-ı Veli is estimated as 1271 (Ocak, 1996, p. 456). Since he is mentioned as deceased in the charter dated 1292, it can be accepted that he died before this date in the charter. The time when Hacı Bektaş made his name known on the stage of history was the beginning of the end for the Turkish Seljuks. After the death of Alaaddin Keykubad, his son II. With Gıyaseddin Keyhüsrev, the country started to move away from its former glory days. Disasters did not end there; the country became one of the targets of the Mongol invasion. The failure of a prudent sultan to keep the state alive, and the fact that unqualified people took a place in the state ranks quickly dragged the state into collapse. The wealth gained melted, there was no security of life and property, and production came to a standstill.

Despite all these negativities that captured Anatolia, spiritual leaders such as Hacı Bektaş-ı Veli made an effort to protect the resistance of the people against the invaders. This spiritual resistance has also revealed its strength from time to time. It showed itself in the formation of national consciousness and encouraged the emergence of political and military leaders like Karamanoğlu Mehmet Bey, who called the people to resistance.

The Mamluks, who followed Anatolia closely, did not hesitate to come to the aid of the Turkmen and Sultan Baybars made an Anatolian expedition to eliminate the Mongols. Despite the great interest of the people in the coming of the Sultan, the indifference of the Seljuk statesmen was a negative period for the resistance of the people.

In the period when Hacı Bektaş-ı Veli, who made a name for himself between 1240 and 1271, lived, despite all the negativities, there were spiritual leaders who kept the spiritual world of the Turkmens alive. The Turkish-Islamic understanding, which is extremely pure and pure, was able to reach non-Muslim societies, not only among Turkmens. The best example of this was Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, who became known as "Saint Charalambos" among Christians and was the leader of the Alevi Turkmen tradition.

We wouldn't be wrong if we say that in the 13th-century Sufi thought lived its most mature and influential age in Turkey. The most important representatives and pioneers of this system of thought lived in this century. Great names such as Hacı Bektaş-ı Veli, Muhyiddin İbn'ül-Arabî, Mevlâna Celaleddin-i Rumî, Sadreddin Konevi v Ahi Evran existed as the spiritual and opinion leaders of Turkey of the period (KUCUR, 2009, p. 384). Of course, it cannot be explained as a coincidence that so many Sufis were in Turkey at once.